

schiedenis en kunstnijverheid. Zowel J. W. Boersma, die jarenlang de afdeling archeologie bestierde, als H. T. Waterbolk en W. A. van Es benadrukken het belang van een museale collectie als uitgangspunt voor wetenschappelijk onderzoek, en keren zich tegen de visie dat een museum voornamelijk *entertainment* zou moeten zijn.

Boersma en Waterbolk kiezen de weg van een beschouwing naar aanleiding van objecten uit de collectie (respectievelijk een sierbeslag van een paardentuig en barnsteen). Van Es beschrijft de problemen die de overheid en de musea hebben met het opslaan van archeologische vondsten, en plaatst zo de Groninger museumkwestie in een breder kader. Deze beschaafde polemiek in voetnoten zal Overdiep vast plezieren.

De betrokkenheid van Overdiep bij de monumenten van Groningen vindt in deze bundel haar weerslag in drie artikelen. R. Steensma behandelt doodssymboliek op negentiende-eeuwse Groninger grafzerken. In 'Over het nut van het reconstrueren van prehistorische huizen' toont O. H. Harsema aan dat wetenschappelijk gezien de zin van de reconstructie vooral blijkt te zitten in het bestuderen van het verval er van. F. J. Veldman beschrijft de wijze waarop al jaren lang de Menkemaborg, één van Groningens fraaiste toeristische attracties wordt gerestaureerd. De krijgshistorische en historisch-geografische belangstelling van Overdiep blijkt uit de bijdragen van H. A. Groenendijk over 'Zuidelijk Westerwolde voorde kloostervestiging', W. K. van der Veen over de ligging van het 'Sint-Jurgensgasthuis en de weren te Helpman' bij Groningen en ten slotte uit H. R. Reinders' studie van het onderwijs in de theorie van de Oud-hollandse vestingbouw in de zeventiende eeuw. Hij bevestigt de gangbare mening dat er geen vernieuwende werking van dit onderwijs uitging. J. J. Lenting bespreekt Werra-keramiek die hij als archeoloog bij de reconstructie van de vesting Bourtange aantroef — een project waar Overdiep nauw bij betrokken was.

Aardig is de bijdrage van C. J. A. Jörg over een Groninger nijverheidstentoonstelling in 1903, waar als blikvanger een 'Japans marktplein' werd ingericht. Het Japanse was betrekkelijk, maar veel Groningers waren onder de indruk. K. van der Ploeg bespreekt de banden tussen de Groninger Ploeg-kunstenaar Johan Dijkstra en de Italiaan Bandinelli. Meer inventariserend zijn de bijdragen van J. H. Leopold over zakhorlogemakers in Groningen en A. Westers over zilversmeden in Oude Pekela. Mw. L. Ast-Boiten bespreekt reisverslagen over Groningen en constateert dat de bezoekers zagen wat ze wilden zien, en mw. B. Spaanstra-Polak legt haar herinneringen aan Groningen in het Interbellum vast; zij ziet in Stad en Land in die jaren 'een sfeer van uitgelaten sensualiteit' (162), een beeld dat misschien nadere toelichting verdient had.

Het is gebruik geworden om op verzamelbundels als de onderhavige te mopperen. Maar voor een ouderwets geleerde als Overdiep past deze ouderwetse vorm van eerbetoon. En al zijn de artikelen verschillend van karakter, de betrokkenheid bij Groningen die het gemeenschappelijk kenmerk is van alle bijdragen geeft het geheel een op het eerste gezicht ongedachte eenheid. *Ere-saluut* is daarmee een prachtig verjaarscadeau.

F. J. Kossmann

F. R. Ankersmit, *De spiegel van het verleden. Exploraties, I, Geschiedtheorie* (Kampen/Kapellen: Kok Agora/Pelckmans, 1996, 277 blz., ISBN 90 391 0683 5(Ned.) en 90 289 2242 3 (België)).

In het *oeuvre* van F. R. Ankersmit, want daar mogen we inmiddels wel van spreken, zijn globaal drie thema's te onderscheiden. In de eerste plaats zijn dat de historiografische en geschiedfilosofische teksten, vervolgens — daar nauw mee samenhangend en deels uit voortvloeiend — het werk over de esthetica en tenslotte de publicaties over de politieke theorie. Deze drie

onderwerpen vormen tevens de leidraad voor evenzovele bundels die Ankersmit uitbrengt onder de reekstitel *Exploraties*.

De eerste bundel in de reeks, *De spiegel van het verleden*, handelt over geschiedtheorie en historiografie. Grotendeels gaat het om nieuwe artikelen, enkele zijn bewerkingen en een opstel 'Over zin en onzin van herdenkingen' is een herdruk. Verder bevat de bundel een inleiding en een epiloog die de verschillende stukken als het ware bijeen moeten houden. De historici/theoretici die in de artikelen in de bundel aan bod komen zijn Guicciardini, Hayden White, Foucault, Guizot en Tocqueville, Bilderdijk en Talmon.

Wat hen, althans in deze bundel, bindt zijn twee vragen. In de eerste plaats is dat de vraag wat hun werk kan betekenen voor de hedendaagse mens, i.e. de filosoof Ankersmit. Zoals Ankersmit wel vaker geformuleerd heeft, gaat hij er vanuit dat nadenken over het verleden alleen zin heeft vanuit de eigentijdse context. Uiteindelijk is dat ook de consequentie van het narrativisme. Een goed voorbeeld van deze houding in *De spiegel van het verleden* is de fraaie analyse van het werk en de positie van Francesco Guicciardini. Dat hoofdstuk blijkt uiteindelijk weinig met Guicciardini zelf van doen te hebben, maar slechts bedoeld te zijn om het belang van Hayden White voor de hedendaagse geschiedtheorie aan te tonen. Een ander voorbeeld is het voortdurende hameren op de (met name Franse) romantische historici die als voorbeeld zouden kunnen dienen voor de moderne historicus en vooral voor de politiek. Helaas gaat het ondanks de intellectuele hoogstandjes (de introductie van de transversale rede bijvoorbeeld) vaak om wijze lessen van het kaliber dat 'logica en transparantie ons in de geschiedenis en de politiek lang niet altijd veel verder zullen helpen' (179). Ankersmit wil een en ander uitwerken in het reeds aangekondigde derde deel van de reeks waarin de politieke filosofie van de Restauratie ten voorbeeld gesteld zal worden aan de laat-twintigste-eeuwse mens.

Het artikel dat zich aan dit patroon onttrekt is meteen ook een voorbeeld van de tweede vraag die gedestilleerd kan worden uit deze bundel: de vraag naar de invloed en de betekenis van het historisme. Het blijkt steeds weer het historicistische gedachtengoed te zijn dat, in welke vorm ook, Ankersmit trekt. Zo ook het hier bedoelde hoofdstuk over Bilderdijk, voor de lezers van de *BMGN* wellicht het interessantste, voor deze recensent in elk geval het boeiendste artikel.

Ankersmit stelt dat de golven van kritiek op de *Geschiedenis des Vaderlands* weliswaar geschiedkundig terecht genoemd kunnen worden, maar dat deze kritiek géén recht doet aan Bilderdijks levensbeschouwing en aan de filosofische achtergronden van zijn denken. Met dit op zichzelf historicistische uitgangspunt wijst Ankersmit erop hoezeer Bilderdijk in een historicistisch kader geduid moet worden. Daarbij moeten we niet alleen denken aan het 'klassieke' negentiende-eeuwse historisme, maar eerder aan de voorbereiders daarvan.

Aan de ene kant is de aartsoordelaar Bilderdijk historicistischer dan dit klassieke historisme: 'Immers, die door de historicist zo verlangde onpartijdigheid is nimmer een ingrediënt van het verleden zelf— maar een hoedanigheid van de historicus en het historische oordeel' (187). Aan de andere kant echter is Bilderdijk vooral historicist van een 'vroeg' signatuur, namelijk in de zin dat hij Leibniziaan is. Het is Leibniz' monadenleer geweest die aan de basis heeft gestaan van het historisme. Bekend is, dat Bilderdijk aanhanger van Leibniz was en ook dat Leibniz en de *Aufklärung* zo belangrijk zijn geweest voor het ontstaan van het historisme (door het werk van Peter Hanns Reill bijvoorbeeld), maar nu duidt Ankersmit ook de *Geschiedenis des Vaderlands* in deze zin. Hij gaat zelfs zo ver Bilderdijk een unieke plaats toe te wijzen in het proces van de historisering van het wereldbeeld. Centraal hierbij is de aan de monadenleer ontleende gedachte dat iedere historische gebeurtenis in zichzelf een afspiegeling is van het geheel van de wereldgeschiedenis. Bilderdijks uniciteit is hierin gelegen, dat hij een tussenweg kiest 'tussen de statische geschiedopvatting van de Verlichting en de historisering daarvan door het historisme' (219).

Eén van de centrale kwesties bij een beoordeling van het werk van Ankersmit is de vraag of

men met hem vindt dat het verleden een gids kan zijn in het leven van vandaag. Die vraag kan bevestigend worden beantwoord, maar met het verleden als zodanig heeft het dan niet zoveel meer te maken. Uiteindelijk is Ankersmit diep in zijn hart meer politiek filosoof dan historicus. Hij heeft ideeën over de inrichting van de wereld en kiest daarbij zijn voorbeelden. Het gaat daarbij stuk voor stuk om persoonlijke keuzes die veel zeggen over Ankersmit, maar minder over de geschiedenis. Ooit is zijn handboek *Denken over geschiedenis* gekarakteriseerd als de 'filosofie van de achteruitkijkspiegel'. Ankersmit is echter steeds meer een 'filosoof van de passpiegel' geworden.

Leen Dorsman

A. J. Zondergeld-Hamer, *De geschiedenis van Weesp. Van prehistorie tot de moderne tijd* (Weesp: Heureka, 1990, 192 blz., ISBN 90 6262 292 5).

Hoe oud de stad Weesp is, is met geen mogelijkheid meer na te gaan. Rond de zesde eeuw voor Christus was er al spaarzame bewoning van de onherbergzame veenstreken op de grens van Holland en Utrecht, waar het riviertje Smal Weesp zich afsplitste van de Vecht. Van een echte nederzetting, waar later de stad Weesp uit ontstond, was pas zo'n 1800 jaar later sprake. A. J. Zondergeld-Hamer heeft nu de geschiedenis van Weesp van de prehistorie tot ongeveer 1850 te boek gesteld. Het is een zeer goed leesbaar, populair-wetenschappelijk verhaal geworden, bestemd voor een breed publiek.

Het boek heeft een beschrijvend karakter, stadshistorisch analyseren en theoretiseren vinden we in dit boek niet en daarin kunnen we de auteur gelijk geven. In ongeveer 140 bladzijden tekst, met daarnaast nog notenapparaat, bibliografie en plaatwerk, wordt meer dan 600 jaar geschiedenis van Weesp verteld. Dat betekent dat de nodige keuzen gemaakt zijn. Brede ontwikkelingen heeft de auteur vaak in een doeltreffende formulering samengevat en personen en groepen zijn vaak raak getypeerd. Over het algemeen heeft de auteur daarbij een goed evenwicht gevonden tussen historische nuance en heldere formulering. In slechts enkele gevallen heb ik mijn twijfels of daarbij niet te veel concessies zijn gedaan. Een paar voorbeelden: bij de beschrijving van de Hoekse en Kabeljauwse twisten, worden de Kabeljauwen gekarakteriseerd als in het algemeen 'de partij van de burgerlijke vooruitgang' (17). Enkele malen wordt de Gereformeerde Kerk als 'staatskerk' ten tonele gevoerd en de gereformeerde religie als 'staatsgodsdienst' (79 en 125) en de om zijn ketterse ideeën geschorste dominee Balthasar Bekker wordt een 'dissident' genoemd (85).

Naast de grote lijn van het verhaal, heeft de auteur ook ruimte gemaakt voor detaillering. In het begin van de zeventiende eeuw kwam de jeneverstokerij tot bloei en de branders ontdekten dat de spoeling, een afvalproduct bij het brouwproces, uitstekend varkensvoer was. Binnen de kortste keren stond Weesp vol varkenskotten en zwierven de varkens tot in alle uithoeken van de stad. In 1624 werd er zelfs een extra veerdienst naar Amsterdam geopend, die alleen voor varkensvervoer bestemd was. Gevolg was wel dat binnen korte tijd stank en vervuiling de spuigaten uitliepen en het stadsbestuur de nodige maatregelen moest nemen (58/59). Zo komen we ook te weten dat de al genoemde Balthasar Bekker, die tussen 1676 en 1679 in Weesp gestaan had, vanwege zijn schorsing niet in Amsterdam aan het avondmaal mocht gaan. Dit isolement vond hij onverdraaglijk en daarom verzocht hij de Weesper kerkeraad aldaar het avondmaal te mogen vieren. Toen de kerkeraad zich achter de Amsterdamse opstelde, besloot Bekker niet te buigen, maar 'syn siel in lydsaemheid te besitten' (84/85). Dergelijke details verlevendigen het boek en de voorbeelden die auteur geeft, zijn over het algemeen goed getroffen. Het verhaal over de Weesper porseleinfabriek, die slecht een kleine tien jaar produ-